

KRZYSZTOF PODGÓRSKI

NAUKA O MAŁŻEŃSTWIE I RODZINIE W UCHWAŁACH II POLSKIEGO SYNODU PLENARNEGO

WSTĘP

Ważnym wydarzeniem dla Kościoła partykularnego w Polsce po Soborze Watykańskim II było odbycie II Synodu Plenarnego (1991-1999). Uchwały synodalne zostały ujęte w czternastu dokumentach¹, które po udzieleniu *recognitio* przez Kongregację Biskupów promulgował Prymas Polski kardynał Józef Glemp. Uchwały te zaczęły obowiązywać od dnia 28 lutego 2001 r.²

Przedmiotem refleksji Synodu stały się wszystkie ważniejsze dziedziny życia współczesnego Kościoła, wśród których na szczególne zainteresowanie zasługuje problematyka dotycząca małżeństwa i rodziny. Prawodawca syno-

Mgr lic. KRZYSZTOF PODGÓRSKI – doktorant Katedry Historii Źródeł Kościelnego Prawa Polskiego, Instytut Prawa Kanonicznego WPPKiA KUL; adres do korespondencji: e-mail: jogus@student.kul.lublin.pl

¹ Są to następujące dokumenty: (I) Potrzeba i zadania nowej ewangelizacji na przełomie II i III Tysiąclecia Chrześcijaństwa; (II) Powołanie do życia w małżeństwie i rodzinie; (III) Szkoła i uniwersytet w życiu Kościoła i narodu; (IV) Kościół wobec życia społeczno-gospodarczego; (V) Kościół wobec rzeczywistości politycznej; (VI) Ewangelizacja kultury i środków społecznego przekazu; (VII) Misyjny advent nowego tysiąclecia; (VIII) Sól ziemi. Powołanie i posłannictwo świeckich; (IX) Kapłaństwo i życie konsekrowane jako wspólnota życia i posługi z Chrystusem; (X) Liturgia Kościoła po Soborze Watykańskim II; (XI) Posługa charytatywna Kościoła; (XII) Świętość. Dar i zadanie; (XIII) Duszpasterstwo polskie za granicą; (XIV) Maryja w tajemnicy Chrystusa i Kościoła; zob. II Polski Synod Plenarny (1991-1999), (skrót: II PSP), Poznań 2001.

² W. G ó r a l s k i, *Wymiar prawny uchwał II Polskiego Synodu Plenarnego*, w: *Dzieło II Synodu Plenarnego w Polsce*, red. S. Tymosz, Lublin 2001, s. 123-124; zob. także S. T y - m o s z, *Jedność myśli synodalnej w dziejach Kościoła w Polsce*, „Zamojski Informator Diecezjalny”, 10(2001), nr 3, s. 332.

dalny stwierdził, że życie małżeńskie i rodzinne jest dla zdecydowanej większości chrześcijan drogą, na której odpowiadają oni na Boskie wezwanie do świętości i uczestniczą w misji Kościoła. Podkreślił on również, odwołując się do nauki Soboru Watykańskiego II zawartej w *Konstytucji duszpasterskiej o Kościele w świecie współczesnym*, że Chrystus, który objawia w pełni człowieka samemu człowiekowi i okazuje mu najwyższe jego powołanie, czyni to najpierw w rodzinie i przez rodzinę, w której sam się narodził i wzrastał³.

Naukę o małżeństwie i rodzinie Synod zawarł zwłaszcza w dokumencie zatytułowanym *Powołanie do życia w małżeństwie i rodzinie*⁴. Stąd też, powołując się na ten dokument, przedstawi się instytucję małżeństwa w Synodzie, wskazania dotyczące przygotowania do życia w małżeństwie i rodzinie, konsens i formę prawną zawarcia związku małżeńskiego. Następnie omówi się zadania rodziny w życiu społecznym, a także wskazania Synodu dotyczące zagrożeń istotnych przymiotów i celów małżeństwa.

1. INSTYTUCJA MAŁŻEŃSTWA W SYNODZIE

W dokumencie regulującym problematykę małżeństwa i rodziny II Polski Synod Plenarny ukazał miejsce małżeństwa w zamyśle Bożym. Otóż, odwołując się do *Pisma Świętego*⁵ podkreślił, że Bóg stworzył człowieka na swój obraz i podobieństwo. W świetle tego objawienia mężczyzna i kobieta są powołani do istnienia w doskonałej i pełnej równości i godności, a ich zespolenie stanowi pierwszą i zarazem najbardziej naturalną formę wspólnoty. Prawodawca synodalny wskazał następnie, że Bóg łączy mężczyznę i kobietę w małżeństwie w taki sposób, że stając się jednym ciałem⁶ mogą przekazy-

³ II PSP, nr 1, s. 29, por. Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes*, (skrót: KDK), w: S o b ó r W a t y k a ñ s k i II, *Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, Poznań 2002, nr 22; zob. S. T y m o s z, *Recepcja nauki soborowej w uchwałach II Polskiego Synodu Plenarnego*, w: *Recepcja Vaticanum II w prawie kanonicznym*, red. S. Tymosz, Lublin 2005, s. 95.

⁴ Dokument ten rozpoczyna preambuła składająca się z dwóch statutów, 1. *Godność małżeństwa i rodziny*; 2. *Nauczanie Kościoła o rodzinie*, po której następują kolejno usystematyzowane po sobie części: cz. 1. *Katolicka nauka o małżeństwie i rodzinie*; cz. 2. *Współczesne uwarunkowania rodziny*; cz. 3. *W trosce o rodzinę. Wskazania dla działań Kościoła i postulaty wobec władz cywilnych* – zob. II PSP, nr 1-65, s. 29-47.

⁵ Zob. Rdz 1, 27.

⁶ Zob. Rdz 2, 24, także Mt 19, 6.

wać życie ludzkie, a przekazując to życie swojemu potomstwu jako małżonkowie i rodzice współdziałają w szczególny sposób z dziełem Stwórcy, który sam jeden jest Dawcą istnienia i Panem życia⁷.

Synod stanowiąc o ludzkiej cielesności i płciowości zaznaczył, iż cielesność nie powinna być pojmowana jako powłoka duszy, lecz jako wyraz powołania Bożego do bycia osobą ludzką. W świetle przywołanej uchwały jest ona środkiem komunikacji z innymi oraz przekazywaniem życia, obrazem osobowej historii i zapoczątkowaniem cielesności wiecznej, w pełni prześwieconej Duchem. Akt małżeński ma zatem najgłębszy wyraz duchowy, gdyż małżonkowie, uświadamiając sobie własną tożsamość płciową, cieszą się autentycznym uzdolnieniem do życia „w prawdzie i miłości”⁸.

W statucie *Przymierze sakramentalne* Synod Plenarny podkreślił, że małżeństwo, ustanowione przez Boga w samej tajemnicy stworzenia, bierze początek z przymierza, w którym mężczyzna i kobieta wzajemnie się sobie oddają i przyjmują⁹. Małżeństwo, zgodnie z omawianą uchwałą, jest wpisane w tajemnicę Trójcy Świętej, a tym samym stanowi rzeczywistość sakramentalną¹⁰ – uczestniczy w przymierzu pomiędzy Chrystusem a Kościołem, włącza ludzką miłość w Bożą tajemnicę miłości, jest nie tylko drogą realizacji miłości dwojga osób, lecz także drogą ich zbawienia¹¹. Odwołując się do encykliki *Humanae vitae* papieża Pawła VI prawodawca Synodu uczy, że przez miłość na wskroś ludzką, to jest pełną, wierną, wyłączną i płodną, posuwającą się aż do ofiary z siebie, małżonkowie wzajemnie się uświęcają¹².

⁷ II PSP, nr 3, s. 30, por. Katechizm Kościoła Katolickiego, (skrót: KKK), Poznań 1994, nr 372.

⁸ II PSP, nr 4, s. 30-31, zob. H. S e w e r y n i a k, E. K u ź n i e w s k a, *Geneza i zasadnicze treści synodalnego dokumentu o rodzinie*, w: *Oddanie i wytrwałość. Recepcja II polskiego synodu plenarnego*, red. W. Góralski, H. Seweryniak, Warszawa 2004, s. 205.

⁹ II PSP, nr 5, s. 31; por. KDK, nr 48.

¹⁰ W dokumencie *Liturgia Kościoła po Soborze Watykańskim II* prawodawca II PSP podkreślił, iż Chrystus podniósł do godności sakramentu przymierze małżeńskie, poprzez które mężczyzna i kobieta tworzą ze sobą wspólnotę całego życia, skierowaną ze swej natury do dobra małżonków oraz do zrodzenia i wychowania potomstwa – zob. II PSP, nr 41, s. 197, por. *Codex Iuris Canonici, auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus*, Kodeks Prawa Kanonicznego, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, (skrót: KPK), Pallottinum 1984, kan. 1055 § 1, por. także KKK, nr 1601.

¹¹ II PSP, nr 5, s. 31; zob. S e w e r y n i a k, K u ź n i e w s k a, *Geneza...*, s. 205.

¹² II PSP, nr 5, s. 31; por. P a w e ł VI, „*Humanae vitae*” *Encyklika o zasadach moralnych w dziedzinie przekazywania życia ludzkiego*, (skrót: HV), w: *Posoborowe dokumenty Kościoła Katolickiego o małżeństwie i rodzinie*, t. I, red. K. Lubowiecki, Kraków 1999, nr 9.

II Polski Synod Plenarny stwierdził, że podobnie jak całe życie małżonków, także akt ich zjednoczenia może być właściwie rozumiany tylko w kategoriach bezinteresownego daru z siebie. W akcie tym mąż i żona, oddając się sobie nawzajem, stają się niejako darem dla siebie, a jednocześnie otwierają się na dar nowego życia. Jeżeli natomiast zostaną zachowane te dwa istotne aspekty współżycia małżeńskiego, tj. komunია miłości oraz otwarcie na dar nowego życia, to wówczas zachowuje ono w pełni swoje znaczenie wzajemnej i prawdziwej miłości, a także swoje odniesienie do bardzo wzniosłego zadania, do którego człowiek zostaje powołany, a mianowicie do rodzicielstwa. Ponadto należy podkreślić, że takie spojrzenie na akt zjednoczenia małżeńskiego uchroni małżonków przed przedmiotowym traktowaniem siebie¹³, przed wejściem w „logikę użycia” oraz w „mentalność antykoncepcji”, która promuje rozdzielenie aktu płciowego od prokreacji¹⁴.

Prawodawca Synodu zaznaczył następnie, iż zjednoczenie małżeńskie w każdym przypadku angażuje odpowiedzialność męża i żony. Odpowiedzialność ta jest odpowiedzialnością potencjalną i domaga się potwierdzenia, gdy rzeczywiście zostanie zapoczątkowany proces nowego ludzkiego życia¹⁵. Pamięć o odpowiedzialnym rodzicielstwie musi towarzyszyć w sposób szczególny mężczyźnie, który będąc sprawcą rodzicielstwa jest od niego biologicznie oddalony¹⁶. Synod podkreślił także, iż Kościół, zachęcając małżonków do wielkoduszności w przekazywaniu życia i do odpowiedzialności za wychowanie potomstwa, akceptuje planowanie rodziny za pomocą metod opartych na poznaniu biologicznego rytmu płodności i stosowaniu okresowej wstrzeźliwości. Metody te są zgodne z wewnętrzną naturą aktu małżeńskiego i obiektywnymi kryteriami moralności, wzmacniają wierność małżeńską, zachęcają do czułości oraz sprzyjają wychowaniu do wzajemnej wolności¹⁷.

¹³ II PSP, nr 7, s. 32, por. HV, nr 12 oraz KDK, nr 51; zob. T y m o s z, *Recepcja nauki soborowej...*, s. 95-96.

¹⁴ Zgodnie z omawianą uchwałą każdy akt małżeński powinien być otwarty na przekazywanie życia ludzkiego – zob. II PSP, nr 7, s. 32; także S e e r y n i a k, K u ź n i e w - s k a, *Geneza...*, s. 205.

¹⁵ Mężczyzna i kobieta ponoszą wspólną odpowiedzialność wobec Boga, siebie i innych za wzbudzone przez nich życie – zob. II PSP, nr 8, s. 32.

¹⁶ II PSP, nr 8, s. 32, por. J a n P a w e ł II, *List do Rodzin*, (skrót: LR), w: *Posoborowe dokumenty Kościoła Katolickiego o małżeństwie i rodzinie*, t. II, red. K. Lubowiecki, Kraków 1999, nr 12, zob. W. G ó r a l s k i, *Małżeństwo i rodzina w świetle Listu do Rodzin Jana Pawła II*, w: „Roczniki Nauk Prawnych” 5(1995), s. 53.

¹⁷ II PSP, nr 8, s. 32, por. HV, nr 10; KKK, nr 2370.

Kolejnym zagadnieniem, które zostało poruszone przez Synod Plenarny w dokumencie o małżeństwie i rodzinie, jest głoszenie przez Kościół nauki, że osoba ludzka istnieje na obraz i podobieństwo Boże od chwili poczęcia. W statucie zatytułowanym *Istnienie osoby ludzkiej i prawo do życia od poczęcia* prawodawca synodalny zdecydowanie podkreślił, że zabójstwo dzieci poczętych jest moralnie niedopuszczalnym sposobem ograniczania liczby potomstwa, a ludzie, niszcząc poczęte życie, bezczeszczą także swoją godność¹⁸.

1.1. WSKAZANIA DOTYCZĄCE PRZYGOTOWANIA DO ZAWARCIA MAŁŻEŃSTWA

W uchwałach regulujących problematykę małżeństwa i rodziny prawodawca II Polskiego Synodu Plenarnego zwrócił uwagę na fakt, że przygotowanie człowieka do odpowiedzialnej realizacji powołania małżeńskiego i rodzinnego winno wiązać się z jego całościową formacją ludzką i chrześcijańską¹⁹. Zaznaczył on jednocześnie, że osoba ludzka, uczestnicząc w złożonym procesie socjalizacji w swoim środowisku rodzinnym, parafialnym czy szkolnym, kształtuje w sobie osobowość przyszłego członka nowej rodziny²⁰. Na rodzicach, duszpasterzach i wychowawcach spoczywa zatem obowiązek kształtowania w młodych ludziach umiejętności krytycznej oceny treści dotyczących błędnych modeli rodziny. Rodzice powinni w szczególności interesować się, jaką prasę czytają i jakie filmy czy programy oglądają ich dzieci oraz jednocześnie wskazywać iluzoryczność propagowanych złych zachowań²¹.

¹⁸ Prawodawca synodalny odwołując się do słów papieża Jana Pawła II zaznaczył, iż mocą władzy, którą Chrystus udzielił Piotrowi i jego następcom, w komunii z biskupami, którzy wielokrotnie potępiłi przerywanie ciąży i w ramach konsultacji wyrazili jednomyślnie aprobatę dla tej doktryny, bezpośrednie przerywanie ciąży, to znaczy zamierzone jako cel czy jako środek, jest zawsze poważnym nieładem moralnym, gdyż jest dobrowolnym zabójstwem niewinnej istoty ludzkiej – zob. II PSP, nr 9, s. 32; por. J a n P a w e ł II, *Encyklika „Evangelium vitae” do Biskupów, do Kapłanów i Diakonów, do Zakonników i Zakonnicek, do Katolików Świeckich oraz do wszystkich ludzi dobrej woli o wartości i nienaruszalności życia ludzkiego*, (skrót: EV), w: *Posoborowe dokumenty Kościoła Katolickiego o małżeństwie i rodzinie*, t. II, red. K. Lubowiecki, Kraków 1999, nr 62; por. także HV, nr 14.

¹⁹ Uchwała synodalna stanowi, iż jakim ktoś jest człowiekiem i jakim chrześcijaninem, takim będzie współmałżonkiem i rodzicem – zob. II PSP, nr 37, s. 41.

²⁰ Tamże, s. 41-42.

²¹ II PSP, nr 38, s. 42. Prawodawca Synodu Plenarnego w dokumencie *Ewangelizacja kultury i środków społecznego przekazu* podkreślił, iż na rodzicach spoczywa bardzo poważny obo-

Synod w dokumencie o małżeństwie i rodzinie wskazał, że we wspólnotach parafialnych należy przykładać dużą wagę do tworzenia chrześcijańskich grup rówieśniczych. Ponadto stowarzyszenia rodzin powinny domagać się od władz samorządowych, aby do swoich kluczowych zadań włączyły tworzenie placów zabaw, boisk oraz klubów młodzieżowych. Zgodnie z omawianą uchwałą należy czynnie wspierać działania władz w tym zakresie oraz podejmować własne inicjatywy²².

Na szczególną uwagę, jak podkreślił prawodawca Synodu w statucie stanowiącym o duszpasterstwie narzeczonych, zasługuje organizowanie różnego rodzaju rekolekcji, a także dni skupienia dla osób chcących zawrzeć sakrament małżeństwa²³. Synod Plenarny stwierdził, iż właściwą formą przygotowania młodych ludzi do życia w małżeństwie i rodzinie jest katecheza przedmałżeńska (tzw. kursy przedmałżeńskie), która ma być rozumiana jako droga do wiary analogiczna do tej, która prowadzi do katechumenatu²⁴. Istotnym elementem tej katechezy powinny być spotkania w poradni rodzinnej, a prowadzenie takiej poradni wolno powierzyć jedynie osobom fachowo przygotowanym do przekazu nauczania Kościoła na temat życia małżeńskiego i rodzinnego, głęboko religijnym oraz posiadającym aprobatę biskupa diecezjalnego. Katecheza przedmałżeńska, w świetle omawianej uchwały, powinna być wprowadzeniem narzeczonych we wspólne życie modlitewne lub umocnieniem ich ducha modlitwy. Zdobyć tej umiejętności może okazać się pomocne w małżeńskich i rodzinnych sytuacjach kryzysowych²⁵. Duszpasterze powinni zadbać o to, aby nowożeńcy dobrze rozumieli sens obrzędu sakramentu małżeństwa, czynnie w nim uczestniczyli, a ponadto zdobyli przekonanie, że łaska sakramentu nie jest chwilowa, lecz będzie przenikać ich związek przez wszystkie dni jego trwania. Należy dołożyć

wiązek wychowania dzieci i młodzieży do krytycznego, a zarazem odpowiedzialnego korzystania ze środków społecznego przekazu. W dokumencie *Świętość. Dar i zadanie* zaznaczył natomiast, że niewłaściwe korzystanie ze środków społecznego przekazu powoduje wielkie szkody, gdyż wzorce lansowane w większości z nich są dalekie od chrześcijańskiego stylu życia – zob. II PSP, nr 80, s. 120; nr 40, s. 242.

²² Tamże, nr 39, s. 42.

²³ Tamże, nr 41, s.42.

²⁴ II PSP, nr 42, s. 42; por. J a n P a w e ł II, *Adhortacja apostolska „Familiaris consortio” do Biskupów, Kapłanów i Wiernych całego Kościoła Katolickiego o zadaniach rodziny chrześcijańskiej w świecie współczesnym*, (skrót: FC), w: *Posoborowe dokumenty Kościoła Katolickiego o małżeństwie i rodzinie*, t. I, red. K. Lubowiecki, Kraków 1999, nr 46.

²⁵ II PSP, nr 42, s. 43. Ojciec Święty Jan Paweł II mówił: „Doświadczenie uczy, że młodym przygotowanym [...] udaje się” – zob. FC, nr 66.

również wszelkich starań, aby małżonkowie, którzy uczestniczą w ślubie, mogli odnowić w Chrystusie swoją więź sakramentalną²⁶.

1.2. KONSENS I FORMA PRAWNA ZAWARCIA ZWIĄZKU MAŁŻEŃSKIEGO

Prawodawca II Polskiego Synodu Plenarnego w statutach o małżeństwie i rodzinie podkreślił, iż małżeństwo, ustanowione przez Stwórcę i unormowane Jego prawami, zawiązuje się poprzez wyrażenie zgody przez zawierających je mężczyznę i kobietę. Zgoda małżeńska – jak zaznaczył dalej – jest aktem woli wzajemnego i trwałego oddania się sobie w celu przeżywania przymierza wiernej i płodnej miłości²⁷. Nupturienci, dokonując tego aktu, sami jako szafarze łaski Jezusa Chrystusa udzielają sobie nawzajem sakramentu małżeństwa w ramach liturgii, której przewodniczy biskup, prezbiter lub diakon²⁸. Zgodnie z analizowanym statutem, narzeczeni wyrażając zgodę małżeńską ślubują sobie wzajemnie miłość, wierność i uczciwość małżeńską oraz że się nie opuszczą aż do śmierci²⁹.

²⁶ II PSP, nr 43, s. 43; zob. *Instrukcja Episkopatu Polski o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa w Kościele Katolickim*, Poznań b.r.w., s. 4-10; J. K ł ę c z e k, W. S z e w - c z y k, *Wspierać „Kościół domowy”. Powołanie do życia w małżeństwie i rodzinie. Wskazania dotyczące przygotowania do życia w małżeństwie i rodzinie*, w: *Trzecie tysiąclecie. Komentarz pastoralny do dokumentów II Polskiego Synodu Plenarnego*, red. W. Lechowicz, Tarnów 2002, s. 26.

²⁷ II PSP, nr 5, s. 31, por. KKK, nr 1662 oraz KPK, kan. 1057 § 1-2. T. Pawlúk w komentarzu do KPK z 1983 r. napisał: „Zgoda małżeńska powinna być rzeczywista (consensus verus seu internus); nie może być aktem czysto zewnętrznym, lecz musi wypływać z woli wewnętrznej. Prawo domniemywa, że zgoda małżeńska wyrażona zewnętrznie jest odbiciem zgody wewnętrznej” (kan. 1101 § 1) – zob. T. P a w ł u k, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. III – *Prawo małżeńskie*, Olsztyn 1996, s. 154.

²⁸ II PSP, nr 5, s. 31, por. KKK, nr 1623. Warto zaznaczyć, że w liturgiach wschodnich szafarzem sakramentu małżeństwa (nazywanego *ukoronowaniem*) jest prezbiter lub biskup, który po przyjęciu wzajemnej zgody małżeńskiej koronuje męża i żonę na znak przymierza małżeńskiego, zob. KKK, nr 1623; W. G ó r a ł s k i, *Sakrament małżeństwa w Katechizmie Kościoła Katolickiego*, „Ius Matrimoniale” 1996, s. 125 n.

²⁹ Zob. II PSP, nr 6, s. 31, s. 197. Prawo kanoniczne wyróżnia dwie formy zawarcia małżeństwa: zwyczajną i nadzwyczajną. Forma zwyczajna polega na wyrażeniu przez zawierających małżeństwo zgody w warunkach zwyczajnych, wobec urzędowego świadka – przedstawiciela Kościoła (ordynariusza lub proboszcza, względnie innego kapłana lub diakona przez nich delegowanego), oraz dwóch świadków zwykłych (kan. 1103 KPK z 1983 r.). Funkcję świadka może pełnić mężczyzna lub kobieta, osoba ochrzczona lub nieochrzczona, która w razie potrzeby może zaświadczyć o fakcie zawarcia małżeństwa. Forma nadzwyczajna natomiast

Synod stwierdził, iż miłość prawdziwie ludzka ma postać daru osoby dla osoby, który zobowiązuje bardziej niż to, co może być nabyte lub sprzedane za jakąkolwiek cenę, zobowiązuje na całe życie³⁰. Prawodawca Synodu podkreślił również, iż miłość małżeńska zmierza do jedności głęboko osobowej, która nie tylko łączy w jedno ciało, ale prowadzi do tego, by było tylko „jedno serce i jedna dusza”. Ponadto zaznaczył, że małżeństwo jako fundament rodziny domaga się nierozzerwalności i wierności we wzajemnym i całkowitym obdarowaniu mężczyzny i kobiety³¹.

2. UCHWAŁY O ZADANIACH RODZINY W ŻYCIU SPOŁECZNYM

W uchwale stanowiącej o podstawowych zadaniach rodziny prawodawca II Polskiego Synodu Plenarnego podkreślił, iż rodzina zapoczątkowana w przymierzu małżeńskim urzeczywistnia się w pełnym sensie w rodzicielstwie. Kościół, aby uwydatnić to ukierunkowanie małżeństwa na rodzinę, pyta zawierających je małżonków, czy są gotowi przyjąć i po katolicku wychować dzieci, którymi ich Bóg obdarzy. Pytanie to, jak zaznaczył dalej Synod, pozostaje w ścisłym związku ze ślubowaniem miłości, wierności i uczciwości małżeńskiej oraz dożgonności związku małżeńskiego. Zgodnie ze statutem synodalnym pierwszym zadaniem rodziny jest przeżywanie komunii, czyli coraz głębszej więzi na płaszczyźnie związku ciał i dusz, charakterów, serc, umysłów oraz dążeń osób ją tworzących. Wszyscy członkowie rodziny, każdy według własnego daru, otrzymują łaskę i odpowiedzialny obowiązek budowania wspólnoty rodzinnej przez miłość wyrażoną w służbie dla bliźnich³².

Synod w uchwałach regulujących problematykę małżeństwa i rodziny stwierdził, że już starożytni Ojcowie Kościoła nazywali rodzinę „Kościółem

polega na wyrażeniu przez zawierających małżeństwo zgody tylko w obecności świadków zwykłych – dopuszcza się ją w nadzwyczajnych okolicznościach, tzn. gdy świadek urzędowy jest nieosiągalny lub nie można udać się do niego z powodu poważnej niedogodności, a istnieje niebezpieczeństwo śmierci lub roztropnie przewiduje się, że takie okoliczności będą trwały miesiąc (kan. 1116 § 1 KPK z 1983 r.) – zob. M. S i t a r z, *Słownik prawa kanonicznego*, Warszawa 2004, k. 58-59.

³⁰ II PSP, nr 6, s. 31; por. LR, nr 8.

³¹ II PSP, nr 6, s. 31; por. FC, nr 13.

³² II PSP, nr 10, s. 33; por. *Konstytucja dogmatyczna o Kościele „Lumen gentium”*, w: S o b ó r W a t y k ań s k i II, *Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, Poznań 2002, nr 41; zob. T y m o s z, *Recepcja nauki soborowej...*, s. 96.

domowym” bądź też „małym Kościołem”. Wyrażali oni w ten sposób przekonanie, iż rodzina stanowi niejako naturalne środowisko uobecnienia się Kościoła, że została ona powołana do budowania królestwa Bożego w dziejach ludzkości przez udział w jego życiu i posłudze. Prawodawca synodalny wskazał następnie, w jaki sposób rodzina podejmując to zadanie uczestniczy w potrójnej misji Jezusa Chrystusa, to jest posłannictwie prorockim – ewangelizuje i jest ewangelizowana³³, posłannictwie kapłańskim – realizuje kapłaństwo chrzcielne³⁴ oraz posłannictwie królewskim – urzeczywistnia ducha służby poprzez pokonywanie niezgody, niewierności i zazdrości³⁵. Synod uczy również, że małżonkowie i dzieci żyją nie tylko dla siebie, lecz dla Tego, który za nas umarł i zmartwychwstał, a który utożsamia się z drugim człowiekiem, szczególnie chorym biednym i samotnym³⁶.

Prawodawca Synodu Plenarnego w dokumencie o małżeństwie i rodzinie za wzór postawił Świętą Rodzinę z Nazaretu. Od tej Rodziny należy uczyć się, jak rodzice i dzieci mogą jednoczyć się z Bogiem na najbardziej codziennych drogach, jak codzienność staje się szkołą Ewangelii i wprowadza na drogę uświęcania. Od Niej należy również czerpać lekcję życia rodzinnego, jego ewangelicznej prostoty i świętości. Synod zaznaczył następnie, że lekcja ta jest do dziś przekazywana w chrześcijańskich obyczajach: pomocy rodzinnej i sąsiedzkiej, wspólnym posiłku, modlitwie i świętowaniu, błogosławieniu potomstwa, uczeniu dzieci znaku krzyża i innych modlitw, szacunku dla chleba, wieszaniu w domu krzyża i obrazów religijnych, opiece nad chrzestnymi dziećmi, zapraszaniu do stołu ubogich. Rodzina chrześcijańska,

³³ Synod Plenarny wskazał, że jest to rodzina, która przyjmuje, a zarazem głosi Słowo Boże; w której zakorzenia się Ewangelia i z której Ewangelia rozkrzewia się, w której udziela się pierwszej katechezy i skutecznie przekazuje Ewangelię poszukującym – zob. II PSP, nr 11, s. 33 i nr 10, s. 146; por. FC, nr 52.

³⁴ Prawodawca Synodu, powołując się na Katechizm Kościoła Katolickiego podkreślił, że w *sanktuarium domowym* jest praktykowane kapłaństwo chrzcielne ojca rodziny, matki, dzieci i wszystkich członków wspólnoty rodzinnej. Sakrament małżeństwa natomiast, jak dalej zaznaczył, będąc pierwotnym, a zarazem właściwym środkiem uświęcania rodziny, inicjuje i inspirowane akty uwielbienia Boga, dziękczynienia i prośby. Dokonuje się to poprzez uczestnictwo w Eucharystii, w sakramencie pokuty i innych sakramentach, poprzez rozmaite formy modlitwy rodzinnej, świętowanie niedziel oraz uroczystości kościelnych i rodzinnych, a także codzienne ofiary z siebie, wspólne dźwiganie trosk i krzyża – zob. II PSP, nr 11, s. 33 oraz nr 9, s. 146, por. także KKK, nr 1657, zob. także G ó r a l s k i, *Sakrament małżeństwa...*, s. 131.

³⁵ Synod Plenarny podkreślił, że realizacja przykazania miłości i służby powinna dokonywać się najpierw wobec najbliższych, a potem wobec innych małżeństw i rodzin tworzących środowisko parafialne – zob. II PSP, nr 11, s. 33 i nr 11, s. 147-148; por. FC, nr 56-71.

³⁶ II PSP, nr 11, s. 33; zob. S e w e r y n i a k, K u ż n i e w s k a, *Geneza...*, s. 207.

zgodnie z omawianą uchwałą, powinna być także przykładem gorliwie wypełnianych obowiązków w pracy i w domu czy też przykładem pięknych i niezastąpionych postaw ducha: pokory, milczenia, wytrwałości i wdzięczności³⁷.

Odwołując się do nauczania Soboru Watykańskiego II prawodawca Synodu podkreślił, iż rodzina jako głęboka wspólnota życia i miłości dochodzi do głosu w sposób szczególny w procesie wychowawczym, czyli w procesie umacniania i rozwijania człowieczeństwa dzieci poprzez budzenie zaufania, przykład życia i kształtowanie wzorców osobowych. Chrześcijański dom rodzinny jest szkołą życia chrześcijańskiego, a tym samym szkołą bogatszego człowieczeństwa³⁸.

Synod, stanowiąc o wychowaniu religijno-moralnym w rodzinie stwierdził, iż wychowanie rozpoczyna się już od chwili poczęcia. Chrześcijańska matka z wielką radością przyjmuje rozwijającego się pod jej sercem człowieka, ojciec zaś czuje się obdarowany macierzyństwem żony i angażuje swe ojcostwo w oczekiwanie mającego narodzić się dziecka. Nowo narodzony człowiek obdarza rodziców całą nowością i świeżością człowieczeństwa, które wnosi w ich życie. Macierzyństwo i ojcostwo zaś znajduje swoją pełnię w dalszym procesie wychowania dzieci oraz formowania ogniska miłości rodzinnej. Według analizowanego statutu na rodzicach oraz wszystkich domownikach spoczywa obowiązek dawania dobrego przykładu, przyznawania się do błędów, unikania fałszywych kompromisów oraz wprowadzania dzieci w poczucie odpowiedzialności za rodzinę i społeczeństwo. W dziele wychowania Synod dostrzegł również doniosłą rolę dziadków, gdyż dają oni przykład właściwej hierarchii wartości, a także wzór pokoju wewnętrznego oraz troski o przekaz wiary, o zgodę w rodzinie i kształtowanie specyficznej pamięci rodzinnej³⁹.

II Polski Synod Plenarny w uchwałach regulujących problematykę małżeństwa i rodziny podkreślił, iż płodność miłości małżeńskiej nie ogranicza się jedynie do przekazywania życia dzieciom, lecz powinna obejmować ich wychowanie moralne i formację duchową⁴⁰. Kościół, jak zaznaczył dalej prawodawca Synodu, pragnie wychowywać przede wszystkim przez rodzinę, na

³⁷ II PSP, nr 12, s. 34; zob. S e w e r y n i a k, K u ż n i e w s k a, *Geneza...*, s. 207.

³⁸ II PSP, nr 13, s. 34; por. KDK, nr 48 oraz 52; zob. T y m o s z, *Recepcja nauki soborowej...*, s. 96.

³⁹ II PSP, nr 13, s. 34; zob. S e w e r y n i a k, K u ż n i e w s k a, *Geneza...*, s. 207.

⁴⁰ II PSP, nr 14, s. 34; por. KKK, nr 2221.

fundamencie właściwego jej charyzmatu⁴¹. Rodzice mają zatem prawo wybrać dla swojego potomstwa taki sposób wychowania moralnego i religijnego, jaki odpowiada ich własnym przekonaniom, nawet wówczas, gdy w pewnej mierze powierzają te zadania instytucjom kościelnym, na przykład katechetom w szkołach państwowych czy prywatnych, szkołom prowadzonym przez diecezje, parafie lub zakony⁴².

Ważną rolę, zgodnie ze wskazaniem Synodu, odgrywa również odpowiednia pomoc rodziców w rozpoznawaniu przez potomstwo własnego powołania życiowego, a zwłaszcza w przygotowaniu młodych członków rodziny do życia w małżeństwie. Prawodawca synodalny stwierdził, że tylko rodzina zdrowa duchowo może w odpowiedni sposób wypełnić to zadanie. Odwołując się następnie do słów Ojca Świętego Jana Pawła II podkreślił on także potrzebę solidarności rodzin, dzięki której rodzina otrzymuje proste i zarazem naturalne wsparcie wychowawcze: rodzice wychowują się dzięki innym rodzicom, a dzieci dzięki innym dzieciom⁴³.

Synod Plenarny zaznaczył, że wychowanie do miłości rozumnej jako dar z siebie łączy się z obowiązkiem wychowania do miłości małżeńskiej i ro-

⁴¹ Synod Plenarny w omawianym statucie zaznaczył, iż to właśnie wychowanie religijne i katecheza udzielana przez matkę, ojca i starsze rodzeństwo czynią z rodziny prawdziwy podmiot ewangelizacji i apostołstwa – zob. II PSP, nr 14, s. 34. W dokumencie zatytułowanym *Potrzeba i zadania nowej ewangelizacji na przełomie II i III Tysiąclecia Chrześcijaństwa* II PSP stwierdził także, że fundamentalne znaczenie ma zachowanie i odnowienie świadomości, iż rodzina jest pierwszym i niezastąpionym podmiotem wychowania młodego pokolenia i przekazu wiary – zob. II PSP, nr 51, s. 24.

⁴² Tamże, nr 14, s. 34-35. Prawodawca Synodu w dokumencie *Szkola i uniwersytet w życiu Kościoła i narodu* podkreślił, iż rodzice są głównymi wychowawcami swych dzieci, zaś ich prawo, a zarazem obowiązek spełniania tej funkcji jest czymś pierwotnym i mającym pierwszeństwo w stosunku do innych osób – zob. II PSP, nr 4, s. 50; por. FC, nr 36 oraz Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim *Gravissimum educationis*, (skrót: DWCH), w: *S o b ó r W a - t y k a n s k i II, Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, nr 3. W kolejnej uchwale dokumentu o szkole i uniwersytecie Synod Plenarny stwierdził, że rodzice mają prawo do swobodnego i zgodnego ze swoimi przekonaniem wyboru szkoły i kształcenia dzieci. Mają prawo do tego, aby ich dzieci nie uczęszczały do szkół, które nie zgadzają się z przekonaniem moralnymi i religijnymi rodziny – zob. II PSP, nr 5, s. 50; por. *S t o l i c a A p o s t o l s k a, Karta Praw Rodziny*, (skrót: KPR), w: *Posoborowe dokumenty Kościoła Katolickiego o małżeństwie i rodzinie*, t. I, red. K. Lubowiecki, Kraków 1999, art. 5; DWCH, nr 6; zob. *T y m o s z, Recepcja nauki soborowej...*, s. 97. Synod zaapelował także do wszystkich rodziców, aby z powagą i odpowiedzialnością realizowali zasadę, że to oni są pierwszymi wychowawcami, a szkoła, przedszkole i inne instytucje wychowawcze pełnią funkcję pomocniczą w ich trudzie wychowawczym – zob. II PSP, nr 51, s. 58.

⁴³ II PSP, nr 14, s. 35; por. LR, nr 16.

dzinnej. Wskazał następnie, iż Kościół od samego początku ukazuje płciowość jako bogactwo całej osoby, to jest ciała, uczuć i ducha, i dlatego też uważa za nieodzowne wychowanie do czystości, poprzez którą płciowość zostaje włączona w relację osoby do osoby, we wzajemny dar mężczyzny do kobiety i odwrotnie. Ponadto osoba żyjąca w czystości, dzięki panowaniu nad sobą, zachowuje integralność obecnych w niej sił życia i miłości⁴⁴. Do tak pojętej postawy, jak stwierdził prawodawca Synodu powołując się na dokument Papieskiej Rady do Spraw Rodziny, rodzice wychowują swoje potomstwo przez przykład własnej czystości, uczenie modlitwy, samopoznania i umiarkowania oraz zachętę do nawiązywania związków głębokiej przyjaźni. Odpowiedni klimat dojrzewania w cnocie czystości tworzy także uczenie dzieci zachowania wstydlivosti i skromności w mowie, postępowaniu i ubiorze⁴⁵.

W Kościele od samego początku uważano, iż dziewictwo i celibat biskupów, prezbiterów i diakonów, zakonników i zakonnice nie stoją w sprzeczności z godnością małżeństwa, ale ją zakładają i potwierdzają, a zarazem są najwyższą formą daru z siebie jako istotnego sensu płciowości ludzkiej⁴⁶. Prawodawca statutów regulujących problematykę małżeństwa i rodziny stwierdził, iż szczególnie obowiązek spoczywa na rodzicach, którzy rozpoznają u swego syna lub córki oznaki Bożego powołania do kapłaństwa czy życia zakonnego. Ojciec i matka powinni dołożyć wszelkich trosk i starań, aby podkreślić wagę takiej drogi powołania, a także ukazywać piękno poświęcenia się Bogu, a nawet inicjować wychowanie młodego człowieka do dziewictwa i celibatu⁴⁷.

Prawodawca Synodu Plenarnego podkreślił, że rodzina jako naturalna społeczność stanowi podstawową komórkę życia społecznego. W niej od dzieciń-

⁴⁴ Integralność ta nie toleruje ani podwójnego życia, ani podwójnej mowy – zob. II PSP, nr 14, s. 35; por. KKK, nr 2338-2340.

⁴⁵ II PSP, nr 14, s. 35; por. P a p i e s k a R a d a d o S p r a w R o d z i n y, *Ludzka płciowość: prawda i znaczenie. Wskazania dla wychowania w rodzinie*, w: *Posoborowe dokumenty Kościoła Katolickiego o małżeństwie i rodzinie*, t. II, red. K. Lubowiecki, Kraków 1999, nr 56-63.

⁴⁶ II PSP, nr 14, s. 35; por. FC, nr 16 i 37.

⁴⁷ II PSP, nr 14, s. 35. Prawodawca synodalny w dokumencie *Kapłaństwo i życie konsekrowane jako wspólnota życia i posługi z Chrystusem* zaznaczył, iż w budzeniu, rozpoznawaniu i kształtowaniu powołania do kapłaństwa i życia konsekrowanego podstawowe znaczenie przypada rodzinie chrześcijańskiej, nazywanej dzisiaj „pierwszym seminarium” – zob. II PSP, nr 44, s. 171; J. F l a g a, *Formacja osób konsekrowanych według uchwał II Polskiego Synodu Plenarnego*, w: *Dzieło II Synodu Plenarnego w Polsce*, red. S. Tymosz, Lublin 2001, s. 110-111.

stwa poznaje się wartości moralne, uczy się czcić Boga i właściwego używania wolności. Synod zwraca na to szczególną uwagę małżonkom chrześcijańskim ucząc, że z ich przymierza powstaje z woli Bożej instytucja trwała także wobec społeczeństwa⁴⁸. Potwierdza to również wprowadzona mocą Konkordatu zasada, w świetle której małżeństwo kanoniczne od chwili jego zawarcia wywiera takie skutki, jakie pociąga za sobą zawarcie małżeństwa zgodnie z prawem polskim⁴⁹.

Synod, odwołując się w omawianych uchwałach do *Karty Praw Rodziny* Stolicy Apostolskiej wskazał, że życie mężczyzn i kobiet w związkach rodzinnych, autorytet społeczny rodzin, ich stabilność i trwałość są gwarancją wzrostu bezpieczeństwa i solidarności w społeczeństwie. Jest rzeczą oczywistą, iż wspieranie i umacnianie małżeństwa i rodziny pociąga za sobą szczególną odpowiedzialność państwa w tej dziedzinie. Władze cywilne tym samym powinny uważać za swój pierwszorzędny obowiązek otaczanie szacunkiem, ochronę oraz popieranie małżeństwa i rodziny, strzeżenie moralności publicznej, a także umacnianie dobrobytu wszystkich domostw. Prawodawca Synodu stwierdził, że wspólnota polityczna ma obowiązek zapewnić między innymi: prawo do założenia rodziny, posiadania dzieci i wychowywania ich w zgodzie z przekonaniami moralnymi i religijnymi rodziców; ochronę stałości więzi małżeńskiej i instytucji rodziny; prawo do mieszkania i do emigracji; prawo do intymności życia małżeńskiego i rodzinnego; prawo do prywatnej własności rodzinnej; prawo do podejmowania i otrzymywania pracy; prawo do świadczeń medycznych i opieki nad osobami starszymi; prawo do zasiłków rodzinnych; ochronę bezpieczeństwa i zdrowia, zwłaszcza wobec takich zagrożeń, jak alkoholizm, narkomania, pornografia i pedofilia; prawo do zrzeszania się z innymi rodzinami; prawo do przedstawicielstwa wobec władzy publicznej; prawo do godziwej rozrywki, która służyłaby wartościom rodziny⁵⁰.

Synod Plenarny podkreślił, że zgodnie z zasadą pomocniczości większe społeczności, w szczególności zaś państwo, mają obowiązek pomagać i wspie-

⁴⁸ II PSP, nr 15, s. 35; por. KDK, nr 48; zob. T y m o s z, *Recepcja nauki soborowej...*, s. 96.

⁴⁹ Zob. II PSP, nr 15, s. 35-36; por. Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską podpisany w Warszawie dnia 28 lipca 1993 r. (Dz. U. 1998 Nr 51, poz. 318), art. 10. p. 1. Prawodawca synodalny w dokumencie zatytułowanym *Liturgia Kościoła po Soborze Watykańskim II* podkreślił, że Konkordat zakończył przymus zawierania dwóch zupełnie różnie rozumianych związków małżeńskich – zob. II PSP, nr 71, s. 202.

⁵⁰ II PSP, nr 15, s. 36; por. KPR.

rać instytucję rodziny. Rodzice często nie są w stanie sami zaspokajać niezbędnych potrzeb związanych z procesem wychowawczym, a także udzielać pomocy osobom chorym, upośledzonym, czy starszym. W tych dziedzinach natomiast, gdzie rodzina sama nie może skutecznie działać, zasada pomocniczości wspiera odpowiedzialność rodzicielską, potwierdzając jednocześnie jej fundamentalny charakter. Synod zaznaczył również, iż wszystkie instytucje wspomagające proces wychowania działają w imieniu rodziny, na podstawie jej przyzwolenia, a w pewnej mierze na jej zlecenie. Podkreślił następnie, że rodzice pozostają zawsze pierwszymi i bezpośrednimi wychowawcami swojego potomstwa, gdyż jest to ich podstawowe i niezbywalne prawo oraz obowiązek. Jeżeli natomiast zadanie to dzielą z innymi instytucjami: Kościołem czy państwem, to zawsze z zachowaniem przysługującego im pierwszeństwa i autonomii⁵¹.

3. WSKAZANIA SYNODU PLENARNEGO DOTYCZĄCE ZAGROZEŃ ISTOTNYCH PRZYMIOTÓW I CELÓW MAŁŻEŃSTWA

Już we wstępie do dokumentu *Powołanie do życia w małżeństwie i rodzinie* II Polski Synod Plenarny stwierdził, iż rodzina jako podstawowa komórka życia społecznego jest w dzisiejszej dobie narażona na poważne niebezpieczeństwa ze względu na tendencje do osłabienia trwałego charakteru małżeństwa i zastępowania go związkami nieformalnymi. Wielkie zagrożenie stanowią próby uznania za rodzinę związków między osobami tej samej płci, brak poszanowania prawa do życia nienarodzonych, a także propagowanie w wychowaniu dzieci i młodzieży zasad sprzecznych z życiem małżeńskim i rodzinnym⁵².

⁵¹ Instytucje wspomagające proces wychowania nie mogą przywłaszczać sobie uprawnień rodziny czy też ingerować w jej życie – zob. II PSP, nr 16, s. 36.

⁵² Tamże, nr 2, s. 30. W dokumencie zatytułowanym *Potrzeba i zadania nowej ewangelizacji na przełomie II i III Tysiąclecia Chryścijaństwa* II PSP stwierdził, iż zachodzą niepokojące zmiany w rozumieniu i przeżywaniu małżeństwa i rodziny. Zagrożone jest pojmowanie wspólnoty małżeńskiej jako sakramentalnego związku mężczyzny i kobiety, błędnie określone są cele, a także istotne przymioty małżeństwa (wymownym tego przykładem jest wzrost liczby osób żyjących w sytuacji nieprawidłowej). Rozszerza się tendencja do oddzielenia płciowości od prokreacji. Płciowość, jak zaznaczył prawodawca synodalny, zostaje w ten sposób pozbawiona godności, którą nadaje jej służba wspólnocie i wzajemne oddanie się osób, a traktowana jest jako zwykłe dobro konsumpcyjne. Kwestionuje się również pierwsze i niezbywalne prawo rodziców do religijnego i moralnego wychowywania dzieci. Zagrożone jest

Synod zwrócił również uwagę na fakt, że choć większość osób zakładających rodzinę zawiera sakramentalny związek małżeński, to jednocześnie w wielu przypadkach, na co wskazuje liczba rozwodów, zawarcie takiego związku nie jest tożsame z uznaniem jego nierozzerwalności. Sytuacja ta, jak zaznaczył następnie w uchwale synodalnej, wiąże się ze stopniowym zanikiem świadomości sakramentalnego charakteru małżeństwa, a w konsekwencji z eliminowaniem chrześcijańskich norm moralnych regulujących zgodnie z zamysłem Bożym życie małżeńskie i rodzinne⁵³. Mimo że trwałość małżeństwa uznawana jest w społeczeństwie polskim za wielkie dobro, do którego zachowania dąży się nierzadko kosztem wielu wysiłków oraz wyrzeczeń, to stopniowo wzrasta liczba rozpadających się związków. Wśród przyczyn ich rozpadu prawodawca Synodu wymienił między innymi laicyzację i utratę poczucia wspólnoty religijnej, niedojrzałość osobowościową małżonków, alkoholizm, osłabienie odpowiedzialności moralnej za rodzinę, brak zdecydowanej woli w podejmowaniu wysiłków w przewyciężaniu konfliktów małżeńskich, pobłażliwość, a często nawet sprzyjającą rozwodom postawę najbliższego otoczenia czy też antyrodzinną propagandę środków społecznego przekazu⁵⁴. Negatywny wpływ na jakość i trwałość małżeństwa i rodziny ma także wczesna inicjacja seksualna i wspólne życie bez wiązania się wobec jakiegokolwiek autorytetu (wolne związki)⁵⁵. Wzrasta również tendencja do zajmowania negatywnych postaw wobec licznego potomstwa, nawet rodzicielstwa, a wśród kobiet nasila się lęk przed macierzyństwem. W szerokich kręgach społeczeństwa oraz w środkach społecznego przekazu za najzupełniej normalne i zdrowe traktuje się często sztuczne metody regulacji poczęć, gdy tym samym rodziny wielodzietne uważa się za *n i e n o w o c z e s n e i n i e z a r a d n e* w kierowaniu płodnością, a Kościół katolicki za głównego przeciwnika⁵⁶.

także życie w jego ostatniej fazie, bowiem ludzi starych niekiedy traktuje się jako niepotrzebne obciążenie zarówno dla społeczeństwa, jak i osób najbliższych – zob. II PSP, nr 25, s. 18.

⁵³ II PSP, nr 27, s. 39.

⁵⁴ Prawodawca Synodu wskazał, iż w 1996 r. rozpadło się 41 tys. małżeństw, co oznacza 20% małżeństw zawartych w tym roku – zob. tamże, nr 28, s. 39.

⁵⁵ Za skalą tego problemu może przemawiać fakt, że w przeliczeniu na 1000 osób w 1981 r. było zawieranych 9 małżeństw, natomiast w 1997 r. około 5 – zob. tamże, nr 29, s. 40.

⁵⁶ Zjawiskiem wysoce niepokojącym, co podkreślił II Polski Synod Plenarny, jest coraz częstsze rezygnowanie przez część małżeństw z posiadania dzieci. W wyniku tego w latach 90. spadła liczba urodzeń, a zabijanie nienarodzonych, chociaż w ostatnich latach znacznie ograniczone prawnie, pozostaje nieustannie wielkim wyzwaniem dla Kościoła oraz władz państwowych – zob. tamże, nr 30, s. 40; zob. *S e w e r y n i a k, K u ź n i e w s k a, Geneza...*, s. 210-211.

Spośród wielu wskazań Synodu Plenarnego dotyczących duszpasterstwa rodzin, na szczególną uwagę zasługuje postulat mówiący o tym, iż kapłani powinni dołożyć wszelkich starań, aby jak największa liczba małżeństw odnalazła swoje miejsce w różnego rodzaju wspólnotach katolickich. Małżeństwa potrzebują wsparcia ze strony środowiska chrześcijańskiego, w którym wzajemnie się umacniają w realizacji swojej misji, dzielą doświadczeniami, a co najważniejsze, odczuwają duchowe bogactwo Kościoła, z którego czerpią wewnętrzną siłę do pogłębiania miłości rodzinnej. Zgodnie z omawianym statutem, duszpasterze powinni popierać tworzenie przy parafiach organizacji, stowarzyszeń lub ruchów katolickich, gdyż właśnie dzięki takim wspólnotom rodziny mogą wzajemnie się poznawać, wymieniać poglądy i razem spędzać czas. Dobrą formą duszpasterstwa rodzin są również parafialne rekolekcje rodzinne, z powodzeniem organizowane w niektórych diecezjach. Także wizyta duszpasterska, którą kapłani składają swoim wiernym przy okazji tzw. kołedy, powinna służyć pomocą w nawiązywaniu oraz pogłębianiu kontaktów z rodzinami. Synod bardzo wyraźnie podkreślił, że troską duszpasterską należy objąć w szczególności rodziny dotknięte problemem alkoholizmu, tworząc różnego rodzaju grupy abstynenckie oraz upowszechniając obyczajowość przeciwstawiającą się wszystkiemu, co zagraża rodzinie⁵⁷.

Szczególną troską duszpasterską należy otoczyć również osoby starsze, zwłaszcza samotne i chore; osoby, które nierzadko przecież wnoszą do wspólnoty nieoceniony potencjał duchowego dobra. Synod zachęcił do zachowywania pamięci o dziejach rodziny, o rodzicach, dziadkach i innych przodkach, bowiem pamięć ta chroni przed wykorzenieniem i pomaga zachować najbardziej podstawową i naturalną tożsamość⁵⁸.

Synod Plenarny, stojąc wobec wyzwań i zagrożeń czasu obecnego stwierdził, iż pomocy duszpasterskiej wymagają rodziny wielodzietne, osoby samotnie wychowujące dzieci, dzieci pozbawione opieki rodzicielskiej oraz związki niesakramentalne. Parafie, stowarzyszenia rodzin oraz różnego rodzaju ośrodki charytatywne – według statutów synodalnych – winny dołożyć wszelkich starań, aby każdemu poczętemu dziecku i jego rodzinie pomóc w stworzeniu godziwych warunków duchowych i materialnych⁵⁹.

⁵⁷ II PSP, nr 45, s. 43.

⁵⁸ Zob. tamże, nr 48-49, s. 44.

⁵⁹ II PSP, nr 50-55, s. 44-45; zob. S e w e r y n i a k, K u ź n i e w s k a, *Geneza...*, s. 213.

W uchwałach o małżeństwie i rodzinie prawodawca synodalny zalecił tzw. „adopcję na odległość”, która wskazana jest w przypadkach, gdy jedynym powodem porzucenia dziecka jest głębokie ubóstwo jego rodziny. Adopcja ta nie łączy się z koniecznością pozbawienia dziecka jego naturalnego środowiska rodzinnego, a pozwala zapewnić jego rodzicom niezbędną pomoc, aby mogli oni utrzymać i wychować swoje potomstwo⁶⁰.

Synod z całą stanowczością przeciwstawił się dokonywaniu zapłodnienia pozaustrojowego oraz wszelkim manipulacjom na ludzkich embrionach. Podkreślił następnie, iż małżeństwom, które nie mogą mieć potomstwa, należy wskazywać inne drogi powołania do rodzicielstwa, na przykład drogę adopcji jako trudnej, ale pięknej formy realizacji powołania rodzicielskiego. Zwrócił on jeszcze uwagę na fakt, iż Kościół wzywa osoby o orientacji homoseksualnej do zachowania czystości i zarazem stanowczo broni je przed wszelkimi atakami dyskryminacji⁶¹.

Kierując postulaty do władz państwowych II Polski Synod Plenarny zaapelował o uznanie fundamentalnej wartości rodziny dla prawidłowego rozwoju życia społecznego w kraju oraz o prowadzenie prorodzinnej polityki społecznej i gospodarczej, zwłaszcza w sferze pracy, budownictwa mieszkaniowego i usług. Wezwał on również odpowiedzialnych za kulturę i środki społecznego przekazu do kreowania pozytywnego obrazu rodziny oraz przeciwstawiania się demoralizacji i propagandzie antyrodzinnej⁶².

Synod w dokumencie regulującym problematykę małżeństwa i rodziny zwrócił się do władz państwowych o to, aby:

- a) płaca męża, ojca miała charakter płacy rodzinnej⁶³, to znaczy takiej, która pozwala na utrzymanie pozostałych członków rodziny;

⁶⁰ II PSP, nr 55, s. 45; por. EV, nr 93.

⁶¹ II PSP, nr 56-57, s. 45-46; por. K o n g r e g a c j a N a u k i W i a r y, *Instrukcja o szacunku dla rodzącego się życia ludzkiego i o godności jego przekazywania „Donum vitae”*. *Odpowiedzi na niektóre aktualne zagadnienia*, w: *Posoborowe dokumenty Kościoła Katolickiego o małżeństwie i rodzinie*, t. I, cz. 1, p. 3-4; por. także KKK, nr 2357-2359; K o n g r e g a c j a N a u k i W i a r y, *List do Biskupów Kościoła Katolickiego o duszpasterstwie osób homoseksualnych*, w: *Posoborowe dokumenty Kościoła Katolickiego o małżeństwie i rodzinie*, t. I, nr 7; zob. S e w e r y n i a k, K u ź n i e w s k a, *Geneza...*, s. 214.

⁶² II PSP, nr 58, s. 46.

⁶³ Prawodawca synodalny, odwołując się do adhortacji apostołskiej *Familiaris consortio* Ojca św. Jana Pawła II podkreślił, że społeczeństwo winno stworzyć takie struktury, aby kobiety zameżne oraz matki nie były w praktyce zmuszane do pracy poza domem i aby ich rodziny mogły godnie żyć i rozwijać się pomyślnie nawet wtedy, gdy kobieta poświęca się całkowicie własnej rodzinie – zob. tamże, s. 46, por. FC, nr 23.

- b) wspierały opieką rodziny wielodzietne;
- c) jak najszybciej stworzyły narodowy program budowy tanich mieszkań dla rodzin;
- d) został wprowadzony prorodzinny system podatkowy i preferencyjne kredyty mieszkaniowe dla rodzin;
- e) nie sprzyjały rozwodom i udzielały pomocy małżonkom, których wzajemna więź uległa poważnemu osłabieniu (w ostateczności proponowanie czasowej separacji)⁶⁴.

Prawodawca Synodu zaproponował władzom samorządowym współpracę w tworzeniu lub uaktywnianiu instytucji przygotowujących do życia w małżeństwie i rodzinie, poradnictwa rodzinnego oraz pomocy rodzinom. Zaznaczył jednocześnie, iż brak tych instytucji, a tym samym brak możliwości godziwego spędzania wolnego czasu jest jedną z głównych przyczyn infiltrowania środowisk młodzieżowych przez sekty, destrukcyjne subkultury, a nawet świat przestępczy⁶⁵.

ZAKOŃCZENIE

Uchwały II Polskiego Synodu Plenarnego zawierają pełną koncepcję katolickiej nauki o małżeństwie i rodzinie. Prawodawca synodalny, dokonując wglądu w sytuację małżeństw i rodzin polskich, dał duszpasterzom i katolikom świeckim wiążące wskazania dotyczące tych podstawowych dla życia Kościoła i całego społeczeństwa wspólnot ludzkich oraz sformułował postulaty obejmujące działania władz państwowych i samorządowych w tej dziedzinie⁶⁶.

Podsumowując należy stwierdzić, iż II Polski Synod Plenarny gruntownie uregulował problematykę uchwał o małżeństwie i rodzinie. Prawodawca Synodu, stanowiąc o instytucji małżeństwa, zwrócił uwagę na zagadnienia dotyczące ludzkiej cielesności i płciowości, przymierza sakramentalnego, integralności aktu zjednoczenia małżeńskiego, odpowiedzialnego rodziciel-

⁶⁴ II PSP, nr 59-63, s. 46-47; zob. S e w e r y n i a k, K u ź n i e w s k a, *Geneza...*, s. 214.

⁶⁵ Synod w analizowanych statutach postulował, aby wykorzystując pomieszczenia domów parafialnych stworzyć poradnie dla rodzin, świetlice dla dzieci i młodzieży oraz zatrudniać w nich na etatach samorządowych osoby mające fachowe przygotowanie i odpowiednie kwalifikacje – zob. II PSP, nr 64-65, s. 47.

⁶⁶ Tamże, nr 2, s. 30.

stwa, a także istnienia osoby ludzkiej i prawa do życia od poczęcia. Poza tym dał wskazania dotyczące przygotowania do życia w małżeństwie i rodzinie oraz zwrócił uwagę na konsens i formę prawną zawarcia związku małżeńskiego. Wymienił on również zadania rodziny w życiu społecznym, a także podał wskazania dotyczące zagrożeń istotnych przymiotów i celów małżeństwa. Szczególną uwagę nakierował na podstawowe cele rodziny, wychowanie religijno-moralne w rodzinie oraz na miejsce rodziny jako podstawowej wspólnoty życia społecznego. Bardzo wyraźnie przedstawił zagrożenia istotnych przymiotów i celów małżeństwa, a następnie skierował postulaty do społeczeństwa oraz władz państwowych obejmujące tę problematykę.

Prawodawca Synodu, regulując statuty dotyczące małżeństwa i rodziny, powołał się na wiele ważnych dokumentów Kościoła. Na szczególne zainteresowanie zasługuje nauczanie Soboru Watykańskiego II zawarte w Konstytucji duszpasterskiej o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes*, Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 roku, Katechizm Kościoła Katolickiego, nauczanie dwóch wielkich papieży (prawodawca synodalny odwołał się do encykliki *Humanae vitae* Pawła VI oraz do encykliki *Evangelium vitae* i adhortacji apostolskiej *Familiaris consortio* Jana Pawła II), List do Rodzin Jana Pawła II, Karta Praw Rodziny Stolicy Apostolskiej, a także Instrukcja o szacunku dla rodzącego się życia ludzkiego i o godności jego przekazywania *Donum vitae* oraz List do Biskupów Kościoła Katolickiego o duszpasterstwie osób homoseksualnych Kongregacji Nauki Wiary. Należy również zaznaczyć, że w omawianych uchwałach synodalnych znajduje się odniesienie do Konkordatu między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską.

BIBLIOGRAFIA

Źródła

- Codex Iuris Canonici, auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus, Kodeks Prawa Kanonicznego, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Poznań 1984.
- Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim *Gravissimus educationis*, w: Sobór Watykański II, Konstytucje, Dekrety, Deklaracje, Poznań 2002, s. 314-324.
- II Polski Synod Plenarny (1991-1999), Poznań 2001.
- Instrukcja Episkopatu Polski o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa w Kościele Katolickim, Poznań b.r.w.
- J a n P a w e ł II, Adhortacja apostolska *Familiaris consortio* do Biskupów, Kapłanów i Wiernych całego Kościoła Katolickiego o zadaniach rodziny chrześci-

- jańskiej w świecie współczesnym, w: Posoborowe dokumenty Kościoła Katolickiego o małżeństwie i rodzinie, t. I, red. K. Lubowiecki, Kraków 1999, s. 133-238.
- J a n P a w e ł II, Encyklika *Evangelium vitae* do Biskupów, do Kapłanów i Diakonów, do Zakonników i Zakonnic, do Katolików Świeckich oraz do wszystkich ludzi dobrej woli o wartości i nienaruszalności życia ludzkiego, w: Posoborowe dokumenty Kościoła Katolickiego, t. II, s. 151-278.
- J a n P a w e ł II, List do Rodzin, w: Posoborowe dokumenty Kościoła Katolickiego, t. II, s. 33-104.
- Katechizm Kościoła Katolickiego, Poznań 1994.
- K o n g r e g a c j a N a u k i W i a r y, Instrukcja o szacunku dla rodzącego się życia ludzkiego i o godności jego przekazywania *Donum vitae*. Odpowiedzi na niektóre aktualne zagadnienia, w: Posoborowe dokumenty Kościoła Katolickiego, t. I, s. 309-344.
- K o n g r e g a c j a N a u k i W i a r y, List do Biskupów Kościoła Katolickiego o duszpasterstwie osób homoseksualnych, w: Posoborowe dokumenty Kościoła Katolickiego, t. I, s. 295-308.
- Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską, podpisany w Warszawie dnia 28 lipca 1993 r., (Dz. U. 1998, Nr 51, poz. 318, (Um) Stolica Apostolska–Polska, Konkordat, Warszawa 1993-07-28).
- Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*, w: S o b ó r W a t y k a ń s k i II, Konstytucje, Dekrety, Deklaracje, Poznań 2002, s. 104-166.
- Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes*, w: S o b ó r W a t y k a ń s k i II, Konstytucje, s. 526-606.
- P a p i e s k a R a d a d o S p r a w R o d z i n y, Ludzka płciowość: prawda i znaczenie. Wskazania dla wychowania w rodzinie, w: Posoborowe dokumenty Kościoła Katolickiego, t. II, s. 299-372.
- P a w e ł VI, *Humanae vitae* Encyklika o zasadach moralnych w dziedzinie przekazywania życia ludzkiego, w: Posoborowe dokumenty Kościoła Katolickiego, t. I, s. 21-42.
- Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych, oprac. zespół biblistów polskich z inicjatywy Benedyktynów tynieckich, Poznań 2003⁵.
- S t o l i c a A p o s t o l s k a, Karta Praw Rodziny, w: Posoborowe dokumenty Kościoła Katolickiego, t. I, s. 239-250.

Literatura

- F l a g a J., Formacja osób konsekrowanych według uchwał II Polskiego Synodu Plenarnego, w: Dzieło II Synodu Plenarnego w Polsce, red. S. Tymosz, Lublin 2001, s. 107-122.
- G ó r a l s k i, Małżeństwo i rodzina w świetle Listu do Rodzin Jana Pawła II, „Roczniki Nauk Prawnych” 5(1995), s. 49-58.
- G ó r a l s k i W., Sakrament małżeństwa w Katechizmie Kościoła Katolickiego, „Ius Matrimoniale” 1996, s. 119-132.

- G ó r a l s k i W., Wymiar prawny uchwał II Polskiego Synodu Plenarnego, w: Dzieło II Synodu Plenarnego w Polsce, red. S. Tymosz, Lublin 2001, s. 123-147.
- K ł ę c z e k J., S z e w c z y k W., Wspierać „Kościół domowy”. Powołanie do życia w małżeństwie i rodzinie. Wskazania dotyczące przygotowania do życia w małżeństwie i rodzinie, w: Trzecie tysiąclecie. Komentarz pastoralny do dokumentów II Polskiego Synodu Plenarnego, red. W. Lechowicz, Tarnów 2002, s. 26-37.
- P a w ł u k T., Prawo kanoniczne według Kodeksu Prawa Kanonicznego Jana Pawła II, t. II – Lud Boży, jego nauczanie i uświęcanie, Olsztyn 2002.
- S e w e r y n i a k H., K u ż n i e w s k a E., Geneza i zasadnicze treści synodalnego dokumentu o rodzinie, w: Oddanie i wytrwałość. Recepcja II polskiego synodu plenarnego, red. W. Góralski, H. Seweryniak, Warszawa 2004, s. 189-214.
- S i t a r z M., Słownik prawa kanonicznego, Warszawa 2004.
- T y m o s z S., Jedność myśli synodalnej w dziejach Kościoła w Polsce, „Zamojski Informator Diecezjalny”, 10(2001), nr 3, s. 320-344.
- T y m o s z S., Recepcja nauki soborowej w uchwałach II Polskiego Synodu Plenarnego, w: Recepcja Vaticanum II w prawie kanonicznym, red. S. Tymosz, Lublin 2005, s. 89-121.

MATRIMONY AND FAMILY IN THE RESOLUTIONS
OF THE POLISH SECOND PLENARY SYNOD

S u m m a r y

The teaching concerning matrimony and family is comprehensively treated in a document entitled *Vocation To Living In Matrimony And Family* produced by the Polish Second Plenary Synod. The synodal resolutions that cover these issues deal with the institution of marriage with particular regard to human corporality and sexuality, the sacramental covenant, the integrity of marital conjugation, responsible parenthood, as well as the existence of a human being and the right to life from the moment of conception. The document also covers recommendations relating to preparations for life in matrimony and family, as well as marital consensus and the legal form of solemnizing matrimony. Of note are also the statutes concerning tasks of a family in social life, or the synodal recommendations regarding possible threats to essential attributes and goals of marriage.

Translated by Tomasz Pałkowski

Słowa kluczowe: Synod, prawodawca synodalny, uchwały, małżeństwo, rodzina.

Key words: synod, synodal legislator, resolutions, matrimony, family.